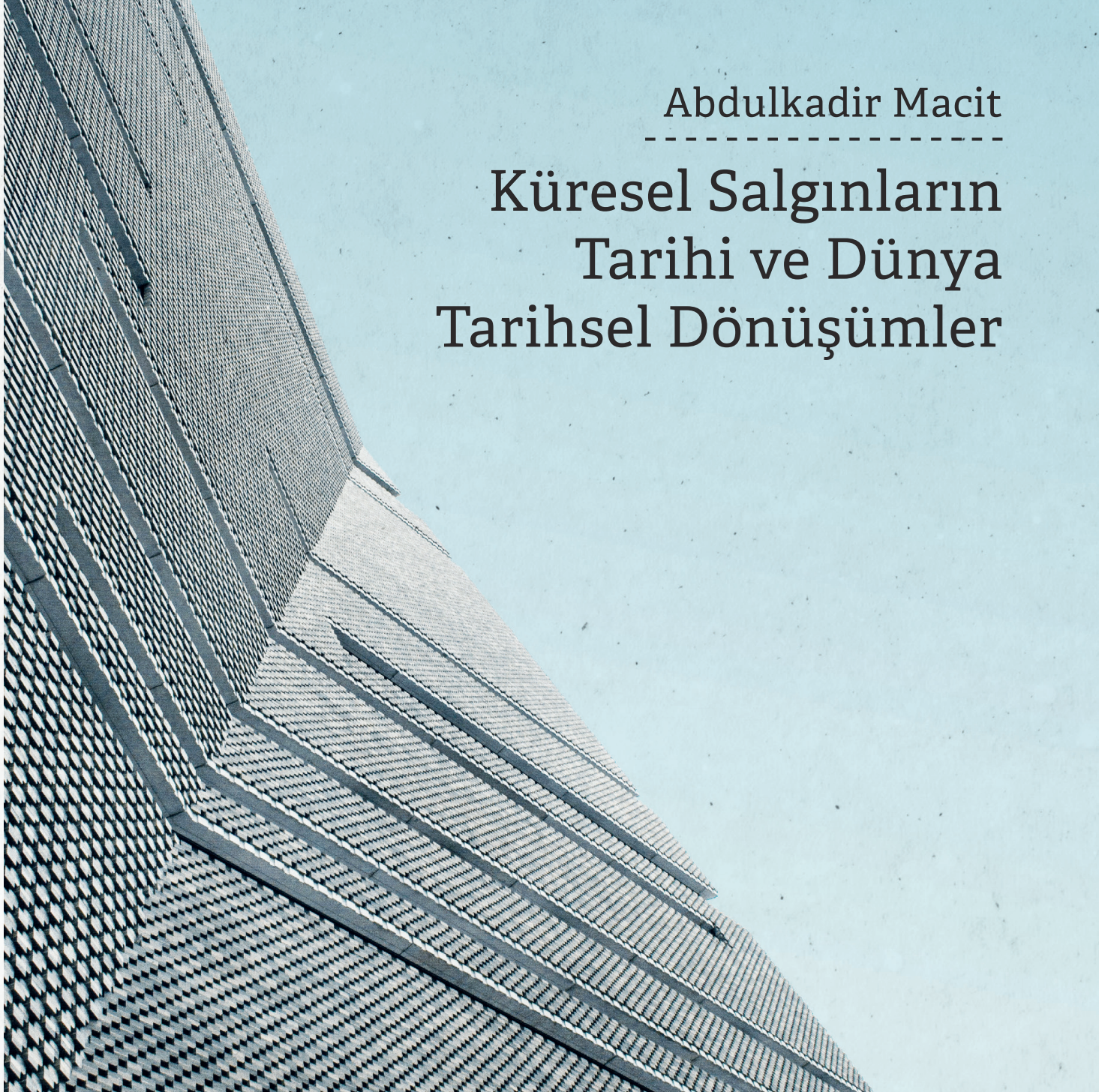

İLEM

MAYIS
2020

**COVID-19
SORUŞTURMA
DOSYASI**

04

Abdulkadir Macit

Küresel Salgınların
Tarihi ve Dünya
Tarihsel Dönüşümler

Küresel Salgınların Tarihi ve Dünya-Tarihsel Dönüşümler

Abdulkadir Macit*

Epidemolojik salgınlar, insanlığın büyük toplumsallıklar oluşturmaktan ve yerleşik hayata geçmesinden itibaren yaklaşık olarak iki bin yıla uzanan bir geçmişe sahiptir. Bu süre zarfında epidemolojik üç evreden bahsedebiliriz. Birinci epidemolojik evre; özellikle MÖ 500 ile MS 1500 tarihleri arasında yaşanan salgınları içermektedir. Bu tarihler arasında gerçekleşen salgınlara örnek olarak MS 540'lardaki Jüstinyen, MS 639'da Amvâs ve 1347'deki Kara Veba'yı sunabiliriz. Bu zaman diliminde salgının yayıldığı alan genellikle Avrasya ortak havuzudur. İkinci epidemolojik evre; MS 1600-1700 tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Bu zaman diliminde salgının yayıldığı Avrasya ortak havuzuna, Avrupa havzasının da dahil olduğunu görmekteyiz. Üçüncü epidemolojik evre ise; 1800'lü yıllardan itibaren modern dönemde yaşanmaktadır. Özellikle 2003'te Sars, 2007-14 yılları arasında Ebola ve Aralık 2019'da ortaya çıkarak etkisini halen devam ettiren Covid-19 salgınları dikkat çekmektedir. Üçüncü evreye gelinceye kadar toplumsal yapılar arasındaki etkileşim ve iletişim günbegün arttığı için salgınların coğrafyalara ulaşma hızı artmış, yayılım hızı ise zaman bakımından oldukça kısalmıştır. Örneğin; 1347 yılında ortaya çıkan Kara Veba'nın Avrupa'ya ulaşması yıllar sürmüştür. Modern dönemde özellikle endüstrileşme, dijitalleşme, iletişim ve enformasyon alanındaki gelişmeler ve uluslararası iş bölümünün yoğunlaşması ile Covid-19 salgını haftalar içerisinde neredeyse tüm dünyaya yayılmıştır. Günümüzde salgınların etkisi toplumların çok ciddi bir şekilde iç içe yaşamasından (küreselleşme) kaynaklı olarak küresel düzeyde hissedilmektedir.

* İLEM Yönetim Kurulu Başkan V.,
Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümünde öğretim üyesidir.

Bu hususta ilk olarak epidemolojik salgınların dünya-tarihsel dönüşümleri hızlandırdığını belirtmemiz gerekmektedir. Bu dönüşümlerin özellikle insanoglunun eylemleri sebebiyle doğal hayatı bozmuş olması, tabiatın bu bozulmayı kaldıramıyor oluşu ve bozulmanın iklim düzeyindeki değişikliklerle birlikte devam etmesi sonucunda meydana geldiğini vurgulamamız elzemdir. Bu salgınların sonuçları itibarıyla kurulu düzenleri bozduğunu, idari yapıların temellerini sarstığını ve toplumlarda gruplar arasında alttan alta süren çatışmaları ortaya çıkardığını ifade edebiliriz. Gün yüzüne çıkan bu durumlar da dünya tarihinde siyasî, iktisadi ve toplumsal alanda önemli değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Şüphesiz bu değişiklikler dünya tarihindeki iklim değişiklikleriyle birlikte anlaşılmalıdır. Bu salgınların dünya-tarihsel dönüşümleri nasıl hızlandırdığını tarihi arka planlarını da dikkate alarak iki örnek üzerinden izah edebiliriz. Dahası günümüzdeki Covid-19 salgınıyla ilgili geleceğe yönelik üç öngörüü müzakere edebiliriz.

Bu dönüşümlerin özellikle insanoglunun eylemleri sebebiyle doğal hayatı bozmuş olması, tabiatın bu bozulmayı kaldıramıyor oluşu ve bozulmanın iklim düzeyindeki değişikliklerle birlikte devam etmesi sonucunda meydana geldiğini vurgulamamız elzemdir.

Jüstinyen Veba Salgını

Hız Muhammed'in doğumundan bir asır önce ortaya çıkan ancak etkisini büyük oranda 541'de Doğu Roma topraklarında gösteren salgındır. İmparator Jüstinyen döneminde gerçekleştiği için "Jüstinyen Veba Salgını" olarak da isimlendirilen bu salgın önce Mısır'da başlamış ve anlatılanlara göre Mısır sınırındaki bir şehri tamamen yok etmiştir. Salgın daha sonra Filistin, Suriye ve Anadolu topraklarına kadar ulaşarak Konstantinopolis'i de derinden etkilemiştir. 540'ların ortalarında Kostantinopolis'te ölenlerin sayısı günde on bin kişi olarak kaydedilmektedir. Veba salgını ile yüzleşen sadece Roma İmparatorluğu olmamıştır. Bu felaket kısa zamanda iletişim ve ticaret ağları üzerinden yayılarak doğudaki şehirlere de ulaşmıştır. Hatta Pers imparatorluğundaki şehirlerden Çin'e kadar uzanmıştır. Hastalık sürecinde ölen insan sayısının ilk salgında 25 milyon, devam eden iki asırı da dahil edersek toplamda 50 milyona kadar ulaştığı belirtilmiştir.

Burada, konumuza ışık tutması için şu kadarını söylememiz kafidir: Bu veba, neredeyse bir asır öncesinde yaşanan iklim değişikliğinden bağımsız olarak düşünülmemelidir. MS 4. yüzyıla baktığımızda dünyanın ekolojik bir değişim içinde olduğunu görüyoruz. Avrupa'ya yansımaları, yükselen deniz seviyeleri ve Kuzey denizi bölgesinde sıtmanın belirmesiyle; Aral gölündeki yansımaları ise tuz yoğunluğunun hızla düşmesi, bozkırlardaki bitki örtüsünün değişimi olmuştur. Bu değişim Tanrı Dağları'nda da yeni

buzullarının oluşmasını beraberinde getirmiştir. Bu durum küresel iklim değişikliğinin yapısal boyutlara ulaştığını göstermektedir. Neticede kabileler topraklarından kovulup batıya sürüldüklerinde MS 350-360 yılları arasında devasa bir göç dalgası meydana gelmiştir. Bu göç dalgası bozkırda hayatın zorlaşması ve kaynaklara yönelik yoğun rekabeti tetikleyen iklim değişikliğinin sonucudur. Bunun etkisi Kuzey Afganistan'da, Baktriya'da ve Roma'nın Tuna sınırına kadar geniş bir alanda hissedilmiştir. Roma'nın bütün bu göçler karşısında başvurduğu uygulamaysa sınırlara duvarlar inşa etmek ve askeri tahkimat yapmak olmuştur. Ancak bu faaliyetler Vizigotların, 410 tarihinde Roma'da taş üstünde taş bırakmayacak boyuttaki işgaline engel olamamıştır. Bu işgal sonrasında 5. yüzyıl ortalarında Terevenj Gotları, Alanlar, Vandallar, Sueviler, Gepidler, Nevriler, Bastarniyalılar ve diğerlerini önüne katan Hunlar, Atilla öncülüğünde Batı Roma'yı yıkmıştır. İmparatorluğun, Roma Isınma Dönemi'nin (MÖ 300-MS 300) başlangıcını takip eden yüzyılda yükselmesi ile Orta Çağ Sıcak Dönemi'nin (MS 950-1250) sonrasında düşmesi, iklim değişikliklerinin dünya tarihindeki etkisini göstermesi bakımından calib-i dikkattir.

Jüstinyen Veba Salgını tam da bu yıkımın tamamlayıcısı sadedinde dünya-tarihsel dönüşümde önemli hadiseleri beraberinde getirmiştir. Zira bu salgın, beraberinde kronik bir ekonomik depresyon getirmiştir. Çiftçisinden yoksun kalan tarlalar, tüketicisi kalmamış şehirler... Bunun yansıması olarak genç yaşta haşat edilmiş bir nesil, geç antik çağların demografisini değiştirerek ekonomide sert bir daralmaya yol açmıştır. Zaman içinde bu durum Konstantinopolis'teki imparatorların dış politika idaresinde ciddi olumsuz etkilere neden olmuştur. Ekonomideki durgunluk karşısında Roma imparatorları çözümü 570'lerde Sasanileri ortadan kaldırma adımlarında aramaya başlamışlardır. Ancak Sasanilerin karşı atağı ile Roma'da siyasi çalkantı dönemi başlamıştır. Bu çalkantının içerisinde Sasaniler 609 yılında başladıkları işgallerde Edessa, Antakya, Şam, Kudüs ve İskenderiye'yi ele geçirerek 626 yılında Kostantinopolis'in yakınına ordugâh kurmuşlardır. Bu durum 627 yılında Bizans karşı saldırısı ve Sasani topraklarının işgali ile tersine çevrilmiştir. Doğu Roma ve Sasani İmparatorluğu arasında yaşanan mezkûr askerî ve siyasi savaşlar ve ekonomik mücadeleler salgın ile birleşince iki tarafın da ciddi güç kaybı yaşamasına sebebiyet vermiştir. Bu yüzden 628 ile 632 yılları Sasanilerin dramatik bir şekilde çöküşünün tarihi olmuştur.

Yukarıda bahsedilen savaşlar sıra dışı sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Bu iki büyük güç birbirlerine karşı kaslarını gerip nihai gösteriye hazırlanırken, Müslümanlar her ikisini de yerinden edecek bir fetih harekâtına girişmiştir. Nitekim Müslümanlar 636 yılında Kadisiye muharebesinde ezici bir zaferle Sasanileri yıkmış ve yine aynı yıl Yermük muharabesi ile Doğu Roma'nın kadim topraklarından el etek çektirilmesini sağlamıştır. Müslümanlar, Sasanî-Roma savaşlarının meydana getirdiği ağır ekonomik daralmanın ve siyasi kargaşanın üzerine bu fetihler sayesinde coğrafyaları ve kabileleri birleştirerek insanların karşılaştıkları ekonomik ve siyasi mağduriyetlere adil çözümler üretmiştir. Müslümanlar, fetihler aracılığıyla Hindukuş'tan Mezopotomya'ya ve Kuzey Afrika'dan Pireneler'e uzanan geniş hat boyunca insan, mal ve bilginin hareketliliğini tesis ederek güçlü bir imparatorluk tesis etmiştir. Bahsettiğimiz süreçte Müslümanlar, bürokratik bir aygıtla dönüşerek hantallaşmış, tahakküm ile ayakta kalmaya çalışan ve kuruldukları coğrafyadaki hareketliliği tıkayan Sasani ve Roma imparatorlukları sonrasında özellikle Mezopotamya'da bulunan halkların, genel anlamda ise insanlığın içine düştüğü krizleri çözerek sulha, adalete ve etkileşime dayalı hızlı ve kalıcı bir hakimiyet kurmuşlardır.

Kara Veba (Kara Ölüm)

14. asırda Kara Veba (Kara Ölüm) olarak isimlendirilen ve yine dünya-tarihsel dönüşümü hızlandıran "hıyarcıklı veba salgını" insanlığın maruz kaldığı ikinci büyük salgındır. Bu salgının tarihi arka planında özellikle Moğolların hızlı işgal sürecine değinmemiz önem arz ediyor. Moğollar 1211'de Çin'e saldırmış ve 1241'de Polonya ve Macaristan'a da saldırarak Avrupa'nın kalbini ele geçirmiştir. Devamında 1243'te Anadolu Selçuklularını dağıtmış, 1258'te ise Abbasileri ortadan kaldırmıştır. 13. yüzyıl sonlarına doğru bu işgaller, Moğolların Pasifik'ten Karadeniz'e, bozkırlardan Kuzey Hindistan'a ve Basra Körfezi'ne uzanan geniş bir alan üzerinde hakimiyet tesis etmesine imkan sağlamıştır. Bu işgaller önemli hadiseleri de beraberinde getirmiştir. Örneğin; Asya'nın neredeyse bütününde istikrar sağlanmasının ve malların alışverişe dayalı çoğalmasının yanı sıra insan ve bilginin hareketliliğinin de yeniden artmasının önünü açmıştır.

Bu süreçte Moğol istilasının Avrupa üzerindeki etkisini birkaç noktada zikredebiliriz. En son Haçlı seferleri ile gündeme gelen Hristiyan âleminin birliği ve Kilise'nin konumunun ve tahakkümünün artması Moğol işgali ile tekrar mümkün olmuştur. Batı, ticaret bağlantıları ile Avrupa'nın

Bahsettiğimiz süreçte Müslümanlar, bürokratik bir aygıtla dönüşerek hantallaşmış, tahakküm ile ayakta kalmaya çalışan ve kuruldukları coğrafyadaki hareketliliği tıkayan Sasani ve Roma imparatorlukları sonrasında özellikle Mezopotamya'da bulunan halkların, genel anlamda ise insanlığın içine düştüğü krizleri çözerek sulha, adalete ve etkileşime dayalı hızlı ve kalıcı bir hakimiyet kurmuşlardır.

Asya ile iletişimini yeniden kurmuştur. Daha köklü etkisi ise mezkûr vebanın yaygınlaşmasıdır. Ticari ve kültürel etkileşim ile coğrafyaları birbirine bağlayan Moğol istilası, bu veba ile tüm dünyaya bir cihetten ölüm ve yıkım diğer cihetten ise yeniden diriliş getirmiştir. Ölüm ve yıkım sayısında bu vebadan dolayı 75 milyon civarında olan Avrupa nüfusunun 1/3'ünün vefatını zikredebiliriz. Dünya genelinde gerçekleşen ölüm sayısı ise 100 milyona ulaşmıştır. Avrupa'nın ölümünden ziyade yeniden dirilişini gerçekleştirecek derin toplumsal ve ekonomik dönüşümlerin katalizörü de yine bu veba salgını olmuştur. Önce toplumsal yapıların işleyişi tepeden tırnağa yeniden şekillenmiştir. Haçlı seferleri ve Büyük Kıtık sonrasında veba ile Avrupa'nın demografisi değişmiştir. Salgınla husule gelen kronik nüfus azalmasının etkisi, emeğin değerinin artmasıyla orantılı olarak maaşların keskin şekilde artışı olmuştur. Bu artış ile birlikte servetin adil paylaşımı üretim ve tüketim artışını beraberinde getirerek lüks mallara talebi yükseltmiştir. Bu durum tekstil endüstrisinin hızla gelişmesini de beraberinde getirmiştir.

Veba sebebiyle Avrupa'nın sadece demografik yapısı değil aynı zamanda Avrupa toplumundaki güç dengeleri de sarsılmış ve bu durum bir mali krizi de tetiklemiştir. 15. yüzyılda Avrupa ve Asya'yı etkileyen bir küresel finans krizi, yapısal sorunları da artırmıştır.

Veba sebebiyle Avrupa'nın sadece demografik yapısı değil aynı zamanda Avrupa toplumundaki güç dengeleri de sarsılmış ve bu durum bir mali krizi de tetiklemiştir. 15. yüzyılda Avrupa ve Asya'yı etkileyen bir küresel finans krizi, yapısal sorunları da artırmıştır. Avrupa özelinde yaşanan Orta Çağ Sıcak Dönemi (MS 950-1250) sonrasında ortaya çıkan gıda kıtlığı ve Küçük Buzul Çağı'nda (14.-19. yüzyıl) ortaya çıkan iklim değişikliği yine bu süreci büyük oranda etkilemiştir. Orta Çağ Sıcak Dönemi, Kamboçya'dan Fransa'ya, Avrasya'nın bir ucundan diğer ucuna yeni devletlere yardım eli uzatmıştır. Bu sıcak dönem tarım alanlarının genişlemesini ve nüfus artışını beraberinde getirerek göreceli zenginlik meydana getirmiştir. Haçlı seferleri bir cihetten bu zenginliğin bir sonucu olarak da görülebilir. Ancak 1315'te Yeni Zelandadaki Kaharoa Dağı'nın püskürmesi ve şiddetli yağışlar ile yaşanan daralma ve nüfus kaybı 1315-1322 yılları arasında Büyük Kıtık'ın yaşanmasına neden olmuştur. Orta Çağ Sıcak Dönemi sonunda yaşanan gıda kıtlığı Avrupa'yı Kara Veba'ya kadar götürmüş ve beraberinde Avrupa'nın dönüşümünü getirmiştir.

1400'lerden itibaren Avrupa'da yaşanan Küçük Buzul Çağı küresel bir problemi de beraberinde getirmiştir. Bu problem bilhassa dünyanın gelişen ticaret merkezlerinden biri olan Çin'de ortaya çıkmıştır. Çin'deki açlık ve yıkıcı sellerle birleşen sıra dışı kuraklık dönemleri çevresel etkenlerin ik-

tisadi büyüme üzerindeki etkilerini gösteren güçlü bir öykü anlatır. Kuzey ve güney yarım kürelerdeki buz çekirdeklerindeki sülfat artışı, 15. yüzyılın yoğun volkanik etkinliklerle dolu olduğunu gösterir. Bu durum küresel soğumaya yol açarak bozkırda gıda ve su kaynakları için rekabetin artmasına ve özellikle 1440'lardaki kitlesel yer değiştirmelere neden olmuştur. Kitlesel yer değiştirmeler ve tarım alanlarının zayıflaması, şehirleşmeyi ve ticarileşmeyi hızlandırmıştır. Yüzyıllardır süren bölgesel ve uzun mesafeli ticaret, rekabeti kontrol eden -tekelci konum- belirli birey gruplarına vermek üzere tasarlanan lonca gibi kurumları ortaya çıkarmıştır. Netice itibarıyla iklimsel anomali ve salgın hastalık krizleri, feodal Avrupa'yı ciddi şekilde sarsmış ve krize -kapitalizme nihai geçiş- yol açmıştır. Feodalizmin yıkılarak aydınlanma düşüncesinin, sanayi devriminin, modernizmin ve kapitalizmin ortaya çıkışının zemini; veba ve sonrasındaki süreçte bahsettiğimiz yapı bozukluklarının aşılması hususundaki çabaların ardında aranmalıdır.

Feodalizmin yıkılarak aydınlanma düşüncesinin, sanayi devriminin, modernizmin ve kapitalizmin ortaya çıkışının zemini; veba ve sonrasındaki süreçte bahsettiğimiz yapı bozukluklarının aşılması hususundaki çabaların ardında aranmalıdır.

Bu süreçte Avrupa toplumlarının yanı sıra İslam dünyası da dönüşümlerden müstağni kalmamıştır. İslam dünyasında Haçlı ve Moğol işgalinden gerekli dersler çıkarılarak hayatın her alanında bir ıslah/yenilenme gerçekleştirilmiştir. Bu sayede Moğollar ile birleştirilen geniş coğrafyalar üzerinde bilgi, mal ve insan hareketliliğini sağlayan ve yöneten Müslümanlar yeniden güçlü imparatorluklar husule getirmişlerdir. Nasıl ki daha önce Jüstinyen vebası ile birlikte yıkılan Sasani ve zayıflayan Doğu Roma İmparatorluğu sonrasında İslam imparatorlukları ortaya çıkmışsa bu sefer de Moğol işgali ve Kara Veba sonrasında Osmanlı, Timurlu, Safevi ve Babürlü imparatorlukları ortaya çıkmıştır. Netice itibarıyla veba salgını Avrupadan İslam dünyasına dünyanın her yerinde dünya-tarihsel dönüşümün seyrinde büyük bir etki oluşturmuştur.

Covid-19 Salgını ve Öngörüler

Günümüzde yaşanan Covid-19 salgını küreselleşmenin de katkısıyla tüm dünyayı etkilemesi bakımından dünya-tarihsel dönüşümde tıpkı öncükiler gibi önemli sonuçlar doğuracağı görünmektedir. Buna dair ifade edebileceğimiz öngörüler; tabii düzene insani müdahalenin gözden geçirilmesi, modernizm düşüncesine yönelik ileri sorgulamalar ve ulus-devletlerin ve birliklerin ekonomi politik durumunun sorgulanması ve yeni organizasyonların oluşumu çerçevesinde üç noktada toparlayabiliriz.

Tabii Düzene İnsani Müdahalenin Gözden Geçirilmesi

İklim değişikliklerinin dünya tarihinde önemli tarihsel dönüşümlere sebebiyet verdiğini ifade etmiştik. Bu minvalde Küçük Buzul Çağı'nda yaşanan iklim değişikliği gezegenin soğumasına ve ormanların büyümesine sebep olmuştur. 17. yüzyıl ortalarında tarihin en kötü kışı Avrupa ve Amerika genelinde yaşanmıştır. Bu durum Pekin'den Paris'e kadar şiddetli bir savaş ve siyasi kargaşa çağının yaşanması anlamına gelmektedir. Bu dönemde Amerika ve Afrikadaki yerli halkların sömürgeleştirilerek yok edilmesi Batılıların standartlaşan bir işi hâline gelmiştir. Batılıların tahribatı, gezegenin iklimini dört yüz yıl boyunca değişikliğe maruz bırakmıştır. Ardından 18. yüzyılda sanayi devrimiyle bu durum daha ileri bir düzeye taşınmıştır. Tüketim çılgınlığının yanında insanın yerini ve konumunu zorlayan yaşam tarzı önceki yüzyıllarda doğal hayatın bozulmasına neden olmuştur. Bu durumu tabiat artık kaldırmamaktadır. Diğer bir ifadeyle sanayi kapitalist toplumların son üç asırdır dünya üzerinde dengeleri değiştirecek şekilde gerçekleştirdikleri sömürgeciliğin küresel ölçekliliği, endüstrileşme, sanayileşme ile doğayı kontrol altına almasına, sömürmesine ve kimyasal ve nükleer çalışmalar ile doğanın dengesini bozmasına sebebiyet vermiştir. Bunun neticesinde meydana gelen tahribat, yani doğanın kapitalist sömürsü, tabii düzenin bozulmasını daha da hızlandırmıştır. Neticede Batı sömürgeciliği ve kapitalist yaklaşımının beş yüzyıllık gıda düzenini ölümcül bir şekilde sarsacak bir küresel ısınma ve iklim değişikliğine neden olmasını göz ardı etmememiz gerekmektedir. Bu durumla bağlantılı olarak 21. yüzyılda buzulların erimesi ve bu erimenin doğuracağı değişiklikler önemli bir gündem olarak insanlığın karşısında durmaktadır. Dahası ürünlerde mutlak düşüşlerin yaşanacağı, tarımsal üretkenliğin baskılanacağı, dünya tarımının 2050'ye kadar iklim değişikliğinin neden olduğu maddi zararın üçte ikisini karşılayacağı tartışılmaktadır. İnsan ürünü mü yoksa insanın tabii âleme müdahalesinin bir sonucu mu olduğu tartışması bir taraftan devam ederken Covid-19 salgınının, insan-tabiat ilişkisi çerçevesinde insanın tabii düzene müdahalesinin sorgulanmasında önemli bir etkiye sahip olacağı görülmektedir.

Modernizme Yönelik Daha İleri Sorgulamalar

Neredeyse 15. yüzyılın sonlarından 20. yüzyılın ortalarına kadar beş yüzyıldır dünya geneline tahakküm eden ve bu tahakkümü sömürgecilik ve kapitalizm ile besleyen Avrupalılar, dünya üzerinde oluşturdukları eşitsizlikler ve adaletsizliklerle birlikte hegemonyalarını sürdürmüşlerdir. Ancak

Avrupalılar, 20. yüzyıla iki büyük savaşla imparatorluklarını kaybederek dünya hegemonyasını Amerika ve SSCB'ye bırakmak zorunda kalmıştır. 20. yüzyılın sonunda bu iki aktöre ilave olarak Çin, dünya kamuoyunun gündemine gelmiştir. Modernitenin artık doğayı kontrol etmekle değil kendi ortaya çıkardığı sorunları/riskleri kontrol etmekle uğraştığı, dünya üzerinde siyasi, iktisadi ve bölgesel dinamiklerin değişim içinde olduğu ve yeni dinamiklerin kurulma sancılarının yaşandığı tam da bu süreçte, İslam dünyasının, daha önceki veba salgınlarının dünya tarihsel dönüşümün seyirini etkilediğinin farkında olarak Batılıların insanlığı karşı karşıya getirdiği tahakkümü, sömürüyü ve kriz alanlarını iyi tespit etmesi ve bunlara çözüm tekliflerini sunması gerekmektedir. Kanaatimizce bu durum modernitenin ve ortaya çıkardığı sorunların daha ileri bir düzeyde sorgulanmasını beraberinde getirecektir. Bu hususta Müslümanların iklim değişikliklerini ve veba salgınını da ortaya çıkaran arka planı ve bunun insanlığı sürüklediği tüm krizleri bir imkân olarak idrak ederek modernizme yönelik ileri sorgulamalar sonrasında insanlığa bütünlüklü bir şekilde çözüm üretmeyi başarması gerekmektedir.

Ulus-Devletler ve Birliklere İlgili Yeni Organizasyonların Oluşumu

İklim değişiklikleri ve tabii düzendeki bozulmalar ile irtibatlı olarak dünya üzerinde siyasi ve iktisadi dinamiklerin değişimi kaçınılmaz olmuş, salgınlar sonrasında toplum ve devletler yeni organizasyonlara girmişlerdir. Hatırlanacağı üzere Jüstinyen salgınının da tesiriyle Roma ve Sasani güç kaybederken İslam imparatorlukları güç kazanmıştır. Kara Veba sonrasında ise Çin'den Hindistan'a, Orta Asya'dan Anadolu'ya, Balkanlardan Avrupa'ya Osmanlı, Timurlu, Safevi ve Babürlü örneklerinde olduğu gibi İslam dünyasında yeni organizasyonlar teşekkül etmiştir. Hatta feodalizmden ulus-devlete geçişte görüleceği gibi Avrupa kıtasında yapısal dönüşümler husule gelmiştir. Bu salgın sonrasında da dünya üzerinde ulus devletlerin yeni organizasyonlara girebileceğini belirtebiliriz. Dahası Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler gibi birliklerin sorgulanmasının yanı sıra yeni birliklerin fonksiyonel hâle gelmesi de söz konusu olacaktır. Bu süreçte, İslam dünyasının öncesinde olduğu gibi bilgi, insan ve mal hareketliliğini yeniden gerçekleştirerek ulus-devletler üzerinde "birlik" adımlarını güçlü bir şekilde atması gerekmektedir. 21. yüzyıl, İslam dünyasına bu birlik adımları sayesinde Çin, ABD ve Rusya karşısında sadece dengeleyici bir unsur olma potansiyelini sunmakla kalmamakta aynı zamanda önemli bir aktör olmayı da tarihî bir görev olarak yüklemektedir.

Yayın Hakları:

Bu dosyanın tüm yayın hakları saklıdır. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında İlmi Etüdler Derneği'nden yazılı izin alınmadan çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

ilem
ilmi etüdler derneği

www.ilem.org.tr [@](#) [f](#) [v](#) /ilmietudlerderneği [t](#) /ilmietudler

[Aziz Mahmut Hüdayı Mh. Türbe Kapısı Sk. No:13, Üsküdar/İstanbul](#) [0 216 310 43 18](#)